

Arheološka istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju 2006. godine

Archaeological research of the St. Martin's Church in Prozorje in 2006

Juraj Belaj

Primljeno/Received: 01.02.2007.
Prihvaćeno/Accepted: 08.02.2007.

Tijekom jeseni 2006. obavljena je peta faza arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu Sv. Martin na Prozorju kraj Dugoga Sela. Istraživani su svetište crkve, sjeverna i južna sakristija, južno predvorje te jugozapadni kut crkvenoga broda. Stratigrafija lokaliteta je prilično kompleksna zbog brojnoga i dugotrajnog ukapanja u i oko crkve. Otkrivene su pojedine dosad nepoznate strukture, istraženo je 30 grobova i kosturnica te prikupljen pokretni, uglavnom kasnosrednjovjekovni i novovjekovni materijal. Provedena su i geofizikalna istraživanja dijelova lokaliteta.

Gljučne riječi: crkva Sv. Martina, sakralna arhitektura, srednji vijek, novi vijek, Prozorje, Dugo Selo
Key words: St. Martin's Church, sacral architecture, Middle Ages, Modern Times, Prozorje, Dugo Selo

Institut za arheologiju je tijekom kasne jeseni 2006. godine obavio petu fazu arheološko-konzervatorskih istraživanja na lokalitetu *Sv. Martin* na Prozorju kraj Dugoga Sela.¹ Nastavak je to istraživanja koja IARH kontinuirano provodi od 2002. godine (Belaj, 2006). U ovogodišnjoj kampanji istraživani su svetište crkve, sjeverna i južna sakristija, južno predvorje te jugozapadni kut crkvenoga broda (slika 1).²

Južno predvorje

Na početku ovogodišnjih istraživanja na čitavom je području predvorja prevladavao sloj SJ 740, osim u sjeverozapadnome kutu, gdje se nalazio nešto mladi sloj (SJ 487). Oba sloja imaju relativno mnogo primjesa (žbuke, mljevene opeke i kamenja, sitnoga gara i sl.), što je posljedica višekratnoga i dugotrajnog ukopavanja na ovome prostoru.

U južnom je predvorju ove godine istraženo 12 grobova. Dublje ukopani grobovi stariji su od pronađene arhitekture. Grobom 108 nazvani su pronađeni posmrtni ostatci zgrnuti pod noge pokojnika u grobu 63. Ispod njih otkriveni su ostatci drveta i tkanine (ili kože?) s nekoliko jedva očuvanih brončanih kopčica: PN (posebni nalaz) 222. Vjerojatno se (prema analogiji s drugim ranije istraživanim grobovima na ovome terenu) radi o ostacima čizama. U grobu 57 nađen je kostur djeteta, pres-

ječen mladim ukopom. Kostu su bile loše očuvane, crne i lomljive. Uz ostatke lubanje nađeni su se tek brončani tragovi ukrasne trake za glavu (kakve su već pronađene na ovome lokalitetu u ranijim kampanjama).

Uz zapadni profil sonde odnosno predvorja pronađen je niz grobova (110, 111, 112 i 117) te kosturnica 120. Svi su bili položeni u istome smjeru kao i crkva, a bili su ukopani prije gradnje ove strukture (predvorja ili kapele). To tumačenje osnažuje i činjenica da su grobovi 111, 117, a vjerojatno i 112, presječeni prilikom gradnje JZ ugla predvorja.

Potpornjakom je, u SZ kutu predvorja, bio presječen grob 134. *In situ* su ostale očuvane samo dvije potkoljenice odrasle osobe. Uočeno je da ovaj potpornjak nije građen istodobno kada i gotički potpornjaci otkriveni uokolo svetišta, već potječe iz mladih faza učvršćivanja crkve.

Uzdruž južnoga profila pojavila se linija ukopa groba 113, u kojemu je otkriven cjelovit grob odrasle osobe. Uz lijevi lakat, na zdjelici, pronađena je željezna predica (PN 228).

U SJ 740 ukopani su još i grobovi 121 i 122 (sa zapadne strane, još nije proučen), grob 123 (*in situ* je ostala sačuvana samo desna noga odrasle osobe) te SJ 806 i 813 (vjerojatno zapune grobova – još nisu proučene).

Zapune SJ 804, 805 (također vjerojatno zapune još neistraženih grobova) i grob 122 (sa sjeverne strane) ukopani su u žutu masnu ilovaču (na mjestima sivu) - zdravicu SJ 500. čini se da je SJ 740 sloj ispremiješane zdravice u koju je ukopano još dosta grobova.

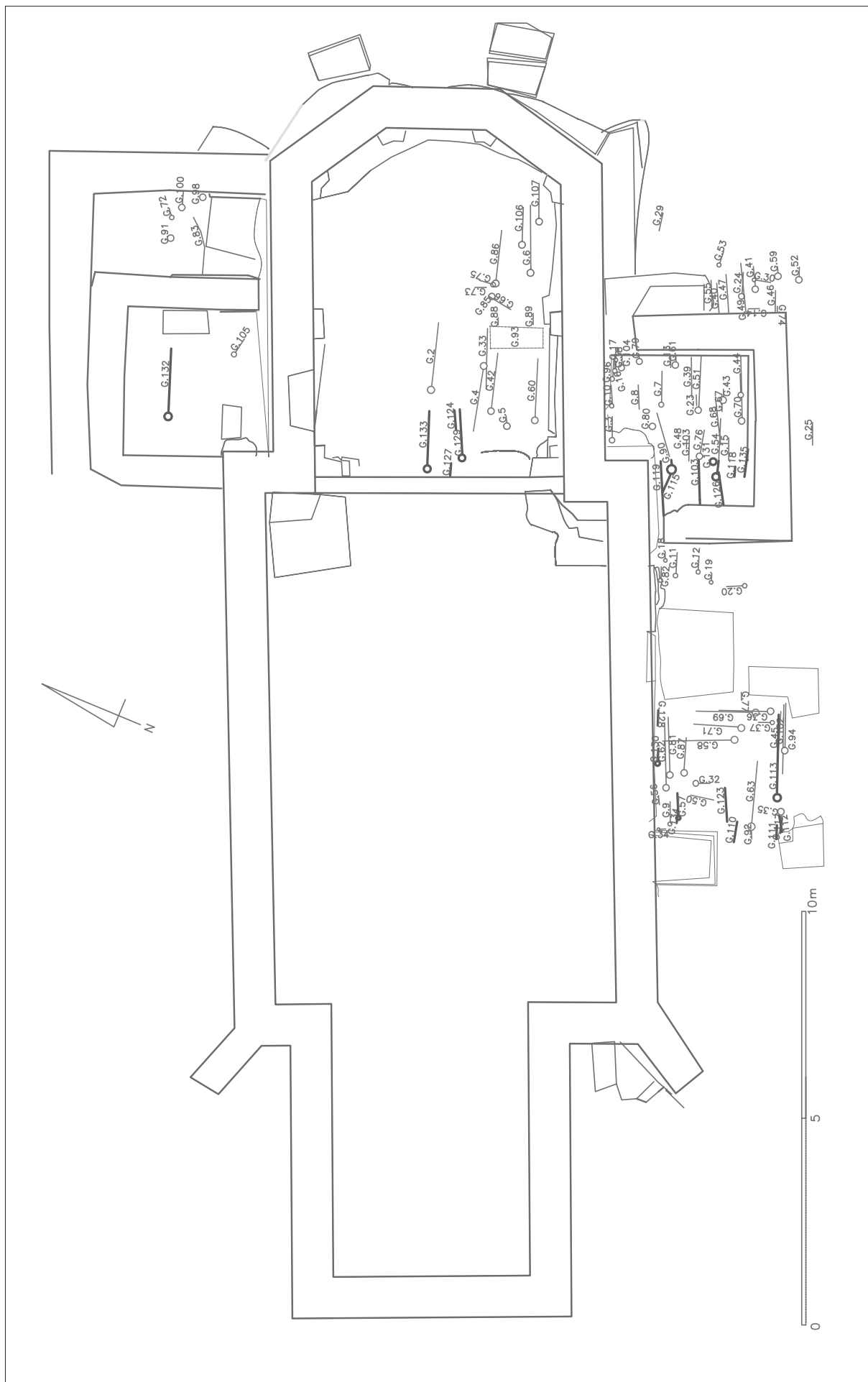
Uz sjeverni zid predvorja (južni zid broda crkve) pronađeni su ostatci dvaju naknadno presječenih grobova, 128 i 130.

Južna sakristija

U južnoj sakristiji ove je godine istraživani zapadni segment, ostavljen netaknut prijašnjih kampanja. U

1 Uz voditelja istraživanja dr. sc. Jurja Belaja, u istraživanjima su sudjelovali diplomirana arheologinja Maja Pasarić, apsolvantice arheologije Andreja Kudelić i Filomena Sirovica te studenti arheologije Marin Maderić i Davor Špoljar. Za fizičke poslove bilo je angažirano četvero radnika.

2 Ove je godine poduzeta i preliminarna antropološka analiza osteološkog materijala iz odabranih grobova (na preliminarnoj analizi zahvaljujem se mr. sc. Mariju Novaku, asistentu na Odsjeku za arheologiju HAZU), a u planu je (u suradnji s dr. sc. Mariom Šlausom s Odsjeka za arheologiju HAZU) i kompletna antropološka analiza osteološkog materijala iz svih grobova istraženih na ovome lokalitetu.

Sl. 1. Tlocrt crkve Sv. Martina s otkrivenim strukturama i grobovima (izradila A. Kudelić)

Fig. 1. Ground plan of St. Martin's Church with the structures and graves discovered (worked out by A. Kudelić)

Sl. 2. Pfenig, kovan u Münchenu (vjerojatno 1435-1438), (snimio J. Belaj)

Fig. 2. A pfennig minted in Munich (probably between 1435-1438) (photo by J. Belaj)

raznim su slojevima pronađeni uobičajeni nalazi poput ulomaka keramike, stakla i metala (uglavnom čavli). Izdvaja se nalaz metalnog prstena (PN 257) pronađenog u SJ 226.

Prigodom ovogodišnjih istraživanja do kraja su istraženi pojedini prije otkriveni grobovi koji su se nalazili unutar ovoga "profila". To su grobovi 54, 76, 90 i 103. Grob 103 je stariji od zapadnoga zida sakristije koji ga je presjekao. Kostu su vrlo loše očuvane, no prilično su dobro ostali očuvani crni tragovi lijesa. U grobu je pronađena mala metalna predica - PN 265).

Otkriveni su također i neki novi grobovi. U SJ 174 bili su ukopani dječji grobovi 115 i 116.

Četiri groba su pronađena ukopana u SJ 226. U grobu 118, gotovo pravilne istok-zapad orijentacije, pronađene su vrlo loše ušćuvane dječje kosti. Grobovi 119 i 126 bili su presječeni zapadnim zidom južne sakristije. Od groba 131 ostala je sačuvana samo lubanja odrasle osobe. Ostatak groba je presječen grobom 68. Uz glavu su pronađeni ostatci metalne trakice za glavu sa zakovicama (PN 259).

Još su dva groba otkrivena ukopana u zdravicu (SJ 500). Grob 136 je ostao neistražen. U grobu 135 pronađen je dio zdjelice odrasle osobe, te dislocirani dio lijeve bedrene kosti. Zdjelica je presječena južnim zidom sakristije. Uza zdjelicu je nađen PN 263 (željezni nož).

Sjeverna sakristija – užu dio

Ove je godine proširena sonda u sjevernoj sakristiji, tako da ona sada obuhvaća čitavo područje manje građevine, prije njezina proširenja. Nakon skidanja subhumusa na površini cijele sonde se nailazio sloj šute (SJ 020) s uobičajenim nalazima.

Na području obuhvaćenom ovogodišnjim istraživanjima dokumentirano je više različitih slojeva, uglavnom šute, zemlje i gline pomiješane s šutom, sitnim kamenjem, pijeskom, usitnjenom opekom i sl., ali već vrlo visoko i slojeva ilovače s vrlo malo primjesa. Uočeno je slijezanje terena zbog grobova u središtu sakristije. Tu je i istražen jedan grob - grob 132 - a nazire se ukop barem još jednoga sličnoga groba, ukopana do njega. U zapuni groba 132 (SJ 861) nađeno je više čavala od lijesa, čiji su ostatci bili vidljiv kraj kostiju nogu. U grobu je pronađen očuvan kostur odrasle osobe.

Pronađeni su i pojedini drugi ukopi, primjerice, ukop stupa kružnog tlocrta, promjera 40-45 cm, zapu-

njen šutom. Ovakvi su plitko ukopani stupovi vjerojatno služili kod neke od gradnji ili popravaka crkve. Duž sjevernoga zida protezao se ukop prosječne širine 40 cm, zapunjen žuto-smeđom zemljom punom fragmenata opeke i kamena te žbukom.

Uz istočni zid sakristije pronađena je prislomljena kamena struktura, plitko temeljena. Najvjerojatnije je riječ o bazi za oltar, veličine oko 100x50 cm (slika 3). Da se u sakristiji, doduše onoj na jugu, nalazio oltar, nalazimo potvrdu u kanonskoj vizitaciji iz 1642. godine (Horvat R., 1931, 294).

Ispod baze otkrivena je podnica od zaglađenog estriha (SJ 817). Pri uklanjanju baze uočena je crna ispunjena zemlja koja je okomito "curila" i vremenom ispunila prostor između zida i baze (SJ 800). U toj je ispuni pronađeno šest primjeraka novca (PN 234, 235, 237, 239, 242 i 243) i dvije metalne pločice/okova (PN 240 i 241). Još su tri primjeraka novca nađena i u SJ 687 (PN, 233, 238) kao i ulomak keramičkog raspela (ruka očuvane dužine 4 cm, PN 231).

Dok su primjerci novca PN 242 i 243 teško prepoznatljivi prije čišćenja, ostali su primjerci relativno čitki.

Najstariji primjerak novca je svakako PN 233 (slika 2). To je pfenig na čijem je licu vidljiva glava redovnika okrenuta u lijevo, a na naličju slova EA. Poznato nam je da su ovakvi pfenizi u Münchenu kovani za Ernesta I. (1397-1438), odnosno za Ernesta I. i Adolfa I. (1435-1438), pa ih valja datirati u potonje razdoblje.

Bakreni novci PN 234, 235, 237 i 238 (a vrlo vjerojatno i 243) imaju na licu grb s križem u štiti u trolisnom okviru. Iznad grba se nalazi slovo W, a lijevo i desno H odnosno T. Očito je riječ o "crnim pfeninzima" s visokim udjelom bakra. Taj je novac kovan tijekom inflatorne politike, sredinom 15. stoljeća, za cara Fridrika III. (1452-1493) i njegova brata, nadbiskupa Alberta VI., koji su pravo kovanja novca dopustili svojim vjerovnicima. Naši primjerci možda potječu iz oko 1462. godine, kada ih je u Beču (W) kovao Hans Teschler (H-T). Pronađena su i dva srebrna denara, kovana 1566. (PN 239) odnosno 1581. godine (PN 232).

Zanimljiv je širok raspon vremena kovanja pronađenih novaca, od prije sredine 15. do pred kraja 16. stoljeća.

Svetište crkve

U istočnome dijelu svetišta nađen je sloj rahle, razmrvljene i nepovezane bijele žbuke SJ 742 i - ispod nje, a uz istočni zid svetišta - tamnije smeđe, meke i rahla zemlje (SJ 624). SJ 742 protezala se duž cijeloga istočnog dijela svetišta, iako ne i po cijeloj površini. Prema istoku pada za 30-ak cm, a tako padaju i SJ nađene ispod nje, ali se prema istočnom zidu svetišta ponovo lagano penje i tu povezuje tri opeke i nekoliko kamenja, položenih u smjeru sjever-jug. To je možda jedini ostatak konstrukcije koju je prije povezivala.

Ispod zapadnog dijela SJ 742 nađena je SJ 747: žuto smeđa, tvrda i kompaktna zemlja s dosta grumenja žbuke, komadića opeke i kamenja. Ispod SJ 747 mjestimično su nađene SJ 751 (ostatci žbuke) i SJ 752 (žuto smeđa, kompaktna, tvrda i nabijena zemlja s dosta primjesa žbuke i mrvljene opeke).

U zapadnome dijelu svetišta prvo je dokumentirana te uklonjena struktura SJ 776 koja se protezala uza zapadni zid svetišta do sjevernoga stupa trijumfalnog luka, a sastojala se od jednog reda kamenja, čvrsto povezana žbukom bijele boje s kamenčićima. Is-

Sl. 3. Sjeverna sakristija tijekom istraživanja (snimio M. Maderić)

Fig. 3. The north sacristy during the research (photo by M. Maderić)

pod kamenja nađena je žuto-smeđa, rahla i pjeskovita žbuka te nekoliko komada velikoga kamenja (30–40 cm) te temelj sjevernoga stupa trijumfalnog luka (SJ 795).

Ispod SJ 776 otkriven je zid grobnice 114 (SJ 159), koji je prilikom prijašnjih istraživanja već uočen uza zapadni rub ukopa groba 2. Na njega se “naslanjala” žuta masna ilovača sa sasvim rijetkim primjesama sitne žbuke, kamenčića te dosta grumenja sive masne gline (SJ 765). Riječ je o vanjskoj zapuni ukopa grobnice 31, mlade grobnice koja je presjekla grobnicu 114.

Otkriven je i ulaz u mladu grobnicu 31 (SJ 290). Ulaz se sastojao od tri stube dimenzija 40 x 30 cm. Pri konstrukciji ulaza u grobnicu 31 dijelom je iskorišten zapadni zid starije grobnice koji u nižim dijelovima nije sasvim uklonjen, već se konstrukcija novije grobnice naslanja na zid starije.

Radi lakšega nastavka daljnjeg istraživanja uklonjen je, nakon dokumentiranja, zapadni dio konstrukcije 31 (SJ 290), tj. ulaz u grobnicu.

Grobnica 114 je vjerojatno ispražnjena i dijelom srušena prilikom gradnje grobnice 31, nakon čega su ostali samo dijelovi njezine konstrukcije: ostatak dna (SJ 799) te južni i zapadni zid koji je pri dnu, umetanjem opeka u stariju konstrukciju, iskorišten pri konstruiranju ulaza u grobnicu 31 (SJ 290).

Zidovi grobnice 114 izgrađeni su od prilično pravilnoga kamenja i opeke (većinom 10x20x10 cm, a samo poneke veće: 30x40x20 cm), povezanog sivkastom, pjeskovitom i mrvljivom žbukom s dosta kamenčića i mrvljene opeke. Južni zid očuvan je oko 120 cm u visinu i 240 cm u dužinu. U južnom su zidu, na 80 cm od vrha, pronađene dvije rupe međusobno udaljene 115 cm. Dimenzije rupa su 20x14 odnosno 17x20 cm. Vjerojatno su u njih bile utaknute grede na koje su se polagali ljesovi. Zapadni zid je očuvan do visine od 110 cm i u dužini od 150 cm (širina grobnice).

Nakon što su detaljno dokumentirani, zidovi grobnice 114 srušeni su kako bi se moglo nastaviti s istraživanjem. U zapadnom dijelu svetišta, odmah pred ulazom, otkriveni su pojedini grobovi.

Prvo je istražen najmlađi ukop SJ 866 zapunjen sa SJ 865, rahlom smeđom zemljom s dosta grumenja masne, tvrde, žute gline u kojoj je nađeno izrazito puno cijelih, ali dislociranih kostiju. Moguće je da se radi o kosturnici koju je s istočne strane presjekao ukop groba 2. U zemlji je bilo i dosta primjesa žbuke te kamenja (veličine do 5 cm) i opeke (do 10 cm). Ukopom ovoga groba bili su oštećeni grobovi 124 i 129.

U grobu 124 nalazio se prilično cjelovit, ali poremećen kostur djeteta kojem su nedostajale lubanja i potkoljenice – grob je bio presječen ukopom SJ 866. Uz cijeli gornji dio kostura nađene su sitne perlice od staklene paste (najviše iznad vratnih kralježaka i uz desnu ruku - PN 251), pri dnu kralježaka nađena je kružna brončana traka (PN 252), a ispod rebara uz desnu ruku mala brončana igla (PN 253). Kostur je bio položen u istom smjeru kao i crkva, a uz njega su, sa sjeverne strane, bili vidljivi ostatci ljesa. Grob je bio ukopan u zdravicu (SJ 827 koja se ovdje javlja vrlo visoko) te u SJ 849.

Ispod samog ulaza u svetište evidentiran je grob 127 u kojem su pronađene obje potkoljenice, dok ostatak groba “ulazi” pod ulazni prag svetišta. Ispod njega je vidljiva nova SJ koja gotovo u potpunosti “ulazi” pod ulazni prag svetišta i nije ju bilo moguće istražiti.

Nešto južnije, ukopan u zdravicu (SJ 827) i orijentiran poput crkve, pronađen je grob 129. Sadržavao je osrednje uščuvan kostur jer je grob 129 bio presječen ukopom groba 4 s južne strane, a najvjerojatnije bio i ukopom SJ 866 s istočne strane.

I grob 133 bio je ukopan u zdravicu (SJ 827). Grob je sadržavao loše očuvan kostur odrasle osobe. Presječen je ukopom grobnice 114 sa sjeverne strane, pa nedostaje

cijela lijeva polovica kostura. Uz potkoljenicu je nađena loše očuvana željezna pločica (PN 260), a 10-ak cm ispod lubanje brončana „kutijica“ (PN 261).

U središnjem dijelu svetišta, sa sjeverne i istočne strane groba 2, ove su godine pronađene pojedine kosturnice u vrlo zamršenim odnosima koji najbolje ilustriraju stratigrafsku kompleksnost uzrokovanu čestim ukapanjima na lokalitetu.

Ustanovljeno je da je kosturnica 109 ukopana u SJ 752 s istočne strane, a da je sa zapadne strane presječena ukopom groba 2 te sa sjeverne ukopom kosturnice 137. Također, ustanovljeno je da je kosturnica 137 presječena ukopom groba 2 s južne strane te ukopom grobnice 31 sa sjeverne i zapadne. Ispražnjena je samo kosturnica 137 u kojoj je nađena velika količina cijelih i fragmentiranih, dislociranih kostiju. Bila je ukopana u zdravicu s jugozapadne, u SJ 752 s istočne te u kosturnicu 109 s jugoistočne strane. Ispod nje je nađena SJ 881. Vjerojatno se radi o zapuni još jedne kosturnice (naziru se crvenkaste kosti) ukopane u zdravicu kojoj je ukop kosturnice 137 najvjerojatnije presjekao vrh. Presječena je i ukopom grobnice 114 sa zapadne strane i ukopom grobnice 31 (SJ 291) sa sjeverne strane.

Jugozapadni dio crkvenoga broda

Ove je godine počišćeno područje crkvenog broda od izraslog raslinja i nagomilane šute. Šuta nije u potpunosti uklonjena, već do pojava prvih konkretnijih struktura (podnica, grobnica, temelja stupova i sl.). Osobita se pozornost obratila jugozapadnome kutu broda, gdje su se strukture pojavile na najvišoj razini. Sonda nije duboko otkopana. Redom su otkivane:

SJ 819 - Siva, kompaktna žbuka debljine oko 5 cm, sa djelomice očuvanim otiscima najmladega, ali neočuvanog popločenja.

SJ 822 - Ostatci ugljena i tanak sloj gara.

SJ 820 - Sloj nabacanoga (ne posloženoga!) lomljenoga pločastog.

SJ 821 - Vjerojatno barokno popločenje, izvedeno opekom dimenzija 30 x 30 cm.

SJ 823 - Žuti pijesak, podloga za opeku.

SJ 833 - Tanak sloj crne zemlje, vjerojatno trag gorenja na SJ 824. Javlja se sporadično.

SJ 824 - Sloj prhke, pjeskovite, svijetlo smeđe zemlje sa sitnim komadićima gara, žbuke i opeke. čini se da je riječ o sloju koji prevladava u crkvenome brodu, ispod "baroknoga popločenja". Sloj je dosta šaren, ali i relativno kompaktna. Možda je nastao poravnavanjem prije polaganja "baroknog popločenja". U njemu je pronađeno i dosta nalaza (ulomci keramike i stakla, željezni čavli), među kojima se ističu primjerak novca (PN 255, dobro očuvani srebrni denar), željezna potkova za čizmu (PN 256) i metalni praporac (PN 258, već relativno čest nalaz u grobovima na lokalitetu).

SJ 841 - Sloj šute s komadićima kamenja i žbuke, s kostima i čavlima. Moguće je da se radi o istom sloju kao SJ 824, samo bitno rahlijem.

SJ 846 - Struktura starija od "baroknog popločenja", građena kamenim pločama i obilno zalivena žbukom. Odnos prema južnom zidu broda nije sasvim razriješen, potpuno se dodiruju pa se čini da je ova struktura kasnije pridodana uza zid. čini se da je ova struktura naknadno otučena u istočnome dijelu, kako bi se "sazidala" konstrukcija SJ 848.

SJ 848 - Kamena struktura konstruirana pomoću velikih (oko 40x30 cm) i manjih, neobrađenih oblutaka.

Vezani su tamnijim smeđim pijeskom i u zapadnom dijelu konstrukcije djelomice leže na SJ 846. Na dnu se javlja opeka za koju se ne može sa sigurnošću tvrditi kako je poslagana. I ona je vezana smeđim pijeskom.

Bliže sredini broda uočene su i dvije strukture kvadratnoga tlocrta. Najvjerojatnije je riječ o temeljima stupova za pjevalište.

O zidovima i temeljima

Možda još kompleksnijom od stratigrafije slojeva - također i kontradiktornijom - pokazuje se stratigrafija očuvanih zidova, i onih od prije vidljivih, kao i temelja otkrivenih u arheološkim istraživanjima³.

Prije svega, njih karakterizira vrlo izmiješan materijal te brojnost raznih dogradnji. Očito je da je ovaj lokalitet mnogo puta stradao i nakon izgradnje postojeće građevine (najstariji sačuvani nadzemni dijelovi crkve potječu, čini se, s kraja 15. stoljeća), ali i u starijim razdobljima, što je vidljivo po nekim temeljima.

Na veliku izmiješanost materijala ukazuju naizmjenična uporaba sedre, riječnih oblutaka i drugoga otpadnog materijala s jedne strane, te uporaba ogromnih kamenih blokova i skupocjenoga pločastoga kamenog materijala. Jedno nam ukazuje na mnogobrojna krpanja temelja i zidova, na lošiju izvedbu, možda žurbu ili siromaštvo. Drugo nam, pak, govori o izuzetno jakom investitoru porušenog zdanja. Ukoliko se ne radi još o antičkim blokovima, najvjerojatnije je riječ templarskome redu.

Prepoznato je više (barem dvije) gotičkih faza, a nađeni su i ostatci temelja, najvjerojatnije romaničke apsida. I taj je temelj u sredini probijen, pa naknadno krpan.

Geofizikalna istraživanja

Ove su godine, za potrebe arheologije, provedena geofizikalna ispitivanja dijelova lokaliteta: broda crkve te prostora sjeverno i južno od crkve.⁴ Izvješće o istraživanjima još nije u cijelosti gotovo, no već iz uvida u dobivene rezultate čini se da možemo zaključiti kako se na istraživanom prostoru pod zemljom ne nalaze drugi, do sada neuočeni ostatci kamenih struktura. Ukratko, vidljivi su ostatci poligonalno zaključene bočne kapele Sv. Barbare sjeverno od broda, s jednom starijom fazom, manjom bočnom dogradnjom unutar tlocrta kapele. U brodu su potvrđena dva, masivna i duboka, temelja na mjestu gdje se očekuju stupovi pjevališta. Južno od crkve otkrivena je tek relativno plitka amorfna hrpa, vjerojatno ostatak nekog urušenja.

Literatura

Belaj J., 2006, Sažeti prikaz arheoloških istraživanja crkve Sv. Martina u Prozorju do 2005. godine, AIA II/2006, Zagreb, 79-84.

Horvat R., 1931, Crkva sv. Martina u Prozorju (1209-1900), Croatia sacra I., Zagreb

3 Na osobito dragocjenim sugestijama zahvaljujem se dr. sc. Zorislavu Horvatu te dr. sc. Borisu Vučiću-Šnepbergeru

4 Istraživanja je proveo dr. sc. Branko Mušič iz Ljubljanskog Gearha d.o.o.

Summary

In 2006, the Institute for Archaeology completed the fifth phase of research on the site of St. Martin's church in Prozorje near Dugo Selo. During this year's campaign, the church sanctuary, the north and the south sacristy, the south antechamber and the southwest corner of the church aisle (Fig. 1.) were excavated.

In the south antechamber, 12 graves and charnel houses were researched this year, many of which had been damaged by other burials. The finds in the graves were few: badly preserved boot remains, an iron buckle and bronze traces of an ornamental head band.

It was noticed, that the support column in the west part of the antechamber had not been built in the same period as the Gothic support columns discovered around the sanctuary (Belaj 2006), but that it originated from later phases of church reinforcement.

In the south sacristy, layers were researched in the west segment. Four graves which had been discovered earlier, as well as eight new ones, were researched in their entirety. Some graves had been intersected by the west sacristy wall. In the graves, the remains of a riveted metal head band, a small metal buckle and, next to the bowl in grave No. 135, an iron knife, were found.

The probe in the north sacristy was also expanded. One grave was excavated here. A stone altar base (Fig. 3.) was found leaning on the east sacristy wall. With time, the space between the altar base and the wall had filled with black earth, in which six coins and two little metal plates were found. Another three exemplars of coins, as well as a fragment of a ceramic crucifix, were found in the smoothed screed layer discovered underneath the base.

Some coins are recognizable without cleaning. The oldest is a pfennig, on the face of there is a monk's head turned to the left (Fig. 2.), and on the back the letters EA. We know that such pfennigs were forged in Munich during the reigns of Ernest I and Adolf I (1435-1438). On the face of the copper coins (five or six exemplars) there is a coat of arms consisting of a cross in a shield, in a trefoil frame. The coat of arms is encircled by

the letters W-H-T. We are obviously dealing with "Black Pfennigs". Our exemplars probably date from around 1462, when they were minted in Vienna by Hans Teschler (H-T). Two silver denars, minted around 1566 and 1581, respectively, were also discovered.

In the church sanctuary, many layers, as well as four graves and charnel houses were researched this year. Their extremely complicated relations best illustrate the stratigraphic complexity caused by the frequent burying of objects at the site. Among the finds from the graves, tiny glass paste pearls, a bronze band, a small bronze pin and a small bronze "box" can be singled out.

Constructions of two tombs were also discovered. The older tomb had been emptied out and partially demolished on the occasion of the construction of the more recent tomb.

A smaller probe was also opened in the southwest corner of the church aisle. Among other things, tiling, most likely of Baroque origin, executed in 30 x 30 cm brick, was found within. A structure, built in stone panels and generously covered in plaster, added to the south church wall, was discovered lower down. A structure of cobbles and bricks is partly constructed on it, perhaps the base of the column for a singing platform.

The stratigraphy of the preserved walls and foundations proves to be perhaps even more complex than that of the layers. They are, in the first place, characterized by the extremely mixed material and the large number of various annexes. The usage of waste materials points to numerous repairs, poor-quality construction, haste and poverty. On the other hand, the usage of huge stone blocks and highly valuable tile-shaped masonry material indicates that the previously demolished building had been funded by an extraordinarily powerful investor. Here, we are probably dealing with the Templar Order. At least two Gothic phases were recognized, and foundation remains of a, most probably, Romanic apse were found.

Geophysical testing of the following parts of the site has been carried out this year: the church aisle and the area north and south of the church. Having examined the results, we seem to be able to conclude that no unobserved remains of underground stone structures remain in the examined area.